

ŠTO ĆU BITI KAD ODRASTEM?

Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama

MAJA KOLEGA
OZANA RAMLJAK
Veleučilište VERN
JASNA BELAMARIĆ
Rast i razvoj d.o.o.

UDK: 613.83 : 373 (497.5)
Prethodno priopćenje
Preliminary paper

Primljeno
: 2011-9-14

Received

SAŽETAK

Slikovnice su važan medij s kojim djeca predškolske dobi stječu osnovne pretpostavke o svijetu odraslih, i o zanimanjima kojima se odrasli ljudi bave. Na uzorku od 100 slikovnica analizirana su različita zanimanja glavnih i sporednih likova. Utvrđeno je da se pojavljuje relativno širok spektar različitih zanimanja, a dominantno se pojavljuju zanimanja vezana uz promet, radnička i zemljoradnička zanimanja te zanimanja iz uslužnih djelatnosti. Postoji velik nesrazmjer u pojavljivanju muških i ženskih likova u određenim zanimanjima; muškarci se pojavljuju u mnogo većem broju nego žene - i kao glavni i kao sporedni likovi - a jednako tako pojavljuju se i u mnogo širem rasponu različitih zanimanja. Karakteri s određenim zanimanjem uglavnom potvrđuju rodne stereotipe, a analiza jezika je pokazala kako su u slikovnicama žene često gramatički i leksički neprimjetne.

KLJUČNE RIJEČI: *rodni stereotipi, slikovnice, zanimanja*

UVOD

Većina djece ima ideju o tome što žele biti kada odrastu; roditelji idu na posao i šalju poruku o zanimanju kao obilježju identiteta svijeta odraslih, a s druge strane, igrom i pitanjima – Što ću biti kad odrastem? – dijete istražuje vlastite interese i sklonosti. Zanimanje oblikuje društveni identitet, a kod nekih je zanimanja taj identitet često i najvažniji čimbenik društvenog ugleda. Uslijed ubrzanog tehnološkog napretka dolazi do gubitka svrhe, izumiranja velikog broja zanimanja i pojavljivanja novih. Povećava se udio zanimanja koja zahtijevaju više vještine i više obrazovanje (Peračković, 2007). Zanimljivo je pitanje koliko dječja literatura zaista prati te promjene te koliko se raznolika "nova" zanimanja ili ona visoke složenosti uopće mogu na dovoljno jasan način predstaviti djeci. U stvaranju jasnije slike o tomu što ljudi pojedinih

zanimanja zaista rade, velik utjecaj na djecu imaju i mediji, posebno crtani filmovi i slikovnice. Postoje brojna istraživanja rodnih stereotipa u dječjim slikovnicama. Klasična studija na slikovnicama koje su dobile Caldecott Medal (godišnje priznanje za ilustraciju slikovnica u SAD-u), pokazala je slabu zastupljenost ženskih likova i stereotipno prikazivanje muških i ženskih uloga (Weitzman, 1972 u Anderson i Hamilton 2005).

Muški likovi uglavnom imaju specifično zanimanje, dok su ženski likovi prikazivani u ulogama supruga i majki. Stereotipizacija likova i slaba zastupljenost ženskih likova uči djecu od najranije dobi većem vrednovanju dječaka nego djevojčica. Kasnija istraživanja na Caldecott nagrađenim slikovnicama pokazuju povećanje brojnosti ženskih likova, no i dalje u stereotipnim ulogama povezanim s majčinstvom i kućanstvom, dok su muški likovi češće prikazani u situacijama izvan kuće i u proizvodnim zanimanjima (Crabb i Bielawski, 1994). Daljnja istraživanja dječje literature pokazuju da ženski likovi postaju vidljiviji, češće se pojavljuju u glavnim ulogama, dolazi do smanjenja stereotipa kod ženskih likova, no muški se likovi i dalje prikazuju tradicionalno maskulinim karakteristikama (Gooden i Gooden, 2004, Witt 1996). Čak i u knjigama označenima kao neseksističnima u odnosu na ženske likove rijetko nalazimo muške likove u tradicionalno ženskim ulogama (Diekman i Murnen, 2004).

Već predškolska djeca uviđaju razlike među zanimanjima i statusu zanimanja između muškaraca i žena (Liben, Bigler, Krogh, 2001) te daju veći status tzv. "muškim" zanimanjima i muškarcima, čak i kada obavljaju isti posao kao i žene. Oдавно je poznata povezanost feminizacije određenog zanimanja i smanjenja statusa tog zanimanja. S druge strane, istraživanje na 200 prominentnih slikovnica pokazuje kako su očevi u velikoj manjini u odnosu na majke, a i kad se pojavljuju, prikazuju se većinom kao nekompetentni roditelji (Anderson i Hamilton, 2005).

Istraživanja su potvrdila vezu između shvaćanja pojma spola i kognitivnog razvoja u području prikladnosti zanimanja za muškarce i žene. Najmlađa djeca uglavnom daju najstereotipnije procjene i, kad trebaju navesti vlastite želje, navode zanimanja koja su stereotipno vezana uz njihov spol (Skok, 2006). Na pitanje – Što bi želio/željela biti kad odrasteš? – djevojčice najčešće navode zanimanja uslužnih djelatnosti (npr. frizerke), društvena zanimanja (nastavnica), zanimanja u zdravstvu (liječnica), te administrativna i umjetnička zanimanja (glumica, balerina). Dječaci biraju športsku karijeru (nogometaš), prometna zanimanja (pilot, kapetan), tehnička zanimanja (automehaničar), snage reda (policajac), zanimanja u privredi, te žele biti znanstvenici i glazbenici (Trautner, 1997 u Paseka, 2004).

U našoj zemlji nema sustavnih istraživanja o stereotipima koji se pojavljuju u dječjim slikovnicama, no zanimljiva su istraživanja rodnih stereotipa u udžbenicima za osnovnu i srednju školu. Istraživanje o rodnoj

(ne)osjetljivosti u nastavi pokazalo je kako postoji stereotipno prikazivanje rodova u raznim osobinama muških i ženskih likova u čitankama književnosti za osnovnu školu; npr. nježnost, odanost i pažljivost u ženskih likova te hrabrost, ponos i razumnost u muških likova (Baranović, Jugović i Dolan, 2008). Iscrpno istraživanje udžbenika hrvatskog jezika (Baranović 2000) je pokazalo kako se muškarci statistički značajno češće pojavljuju kao likovi i kao glavni akteri. Žene se češće prikazuju u ruralnom ambijentu, najčešće kao majke ili bake, a u grupi najčešće spominjanih zanimanja ne nalazi se niti jedno "žensko". U ukupnom broju spominjanja, ženska zanimanja sudjeluju najčešće s oko 1%. Do sličnog je zaključka o marginalizaciji ženskih likova došla i Polić analizom udžbenika iz povijesti u kojoj navodi sljedeće: "Kao rezultat patrijarhalno-povjesničarskog zastranjivanja životinje su, pa čak i samo konji, u povijesnim udžbenicima češće prikazane nego žene. Štoviše, nameće se dojam da su konji i povijesno važniji od žena" (Polić 2005, str. 9).

Glavni razlog za brigu oko spolnog stereotipiziranja, barem unutar zapadnog društva, jest osvještavanje kako uspjeh u složenim društvima zahtijeva široku lepezu vještina. Stereotipne uloge i rodno stereotipno mišljenje mogu ograničiti razvoj djeteta, dječje izbore, interese i sposobnosti, kao i suziti izbor mogućnosti u odrasloj dobi. Djeci koja rastu u tradicionalnim stereotipnim okruženjima mogle bi nedostajati vještine neophodne za uspjeh u današnjem svijetu i suvremenim profesionalnim ulogama. Odgoj kojim se potiče usvajanje i "ženskih" i "muških" osobina doprinosi cjelovitijem razvoju osobe te učinkovitijem nošenju s raznolikim životnim situacijama. Bem (1975) je u svojim istraživanjima pokazala kako androginost omogućuje najbolju fleksibilnost u različitim životnim situacijama.

Istraživanja su potvrdila kako se dječji rodno stereotipni stavovi mogu promijeniti korištenjem odabrane rodno neutralne dječje literature (Scot i sur. 1979, u Trepanier Street i Romatovski, 1999). Istraživanja utjecaja literature na mišljenje predškolske djece također pokazuju kako čitanje literature s likovima u nestereotipnim ulogama smanjuje stereotipno razmišljanje (Ashton, 1983). Jednako tako, knjige koje vode računa o tome da ne stereotipiziraju likove prema spolu, imaju značajan utjecaj na sliku o sebi, samopoštovanje, stavove i ponašanje kod djece (Narahara 1998).

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Budući da u našoj zemlji nema sustavnih istraživanja o utjecaju medija na koncepciju zanimanja u predškolskoj dobi, istraživanjem slikovnica željelo se učiniti prvi korak u tom smjeru.

Osnovni su ciljevi istraživanja:

1. istražiti raspon zanimanja koji se pojavljuje u dječjim slikovnicama

2. istražiti u kojem omjeru se pojavljuju žene i muškarci u obavljanju određenih zanimanja
3. utvrditi vrijednosni okvir koji se uspostavlja jezikom na leksičkoj i sintaktičkoj razini.

Prema sličnim istraživanjima provedenim u drugim zemljama može se pretpostaviti da će pretežno prevladavati muški likovi te da će određena zanimanja potkrepljivati rodne stereotipe. Jednako tako, pretpostavka je da se pojavljuje veći broj zanimanja "u izumiranju", dok nova zanimanja koja se pojavljuju u suvremenom društvu još nisu uvedena u dječju literaturu.

UZORAK I METODE ISTRAŽIVANJA

Slikovnicu možemo definirati kao knjigu za djecu u kojoj postoji ravnopravan odnos slike i teksta ili je naglasak stavljen na sliku (Javor, 2000), za razliku od ilustrirane knjige, u kojoj je ipak tekst primaran. Zbog velike količine raznolikih slikovnica pri biranju onih koje će ući u uzorak korišten je kriterij pojavljivanja u naslovu nekog određenog zanimanja ili ustanove koja implicira da se tamo pojavljuju određena zanimanja. Analizirano je ukupno 100 slikovnica prema preporuci knjižničarki Knjižnica grada Zagreba, Splita i Rijeke. Na žalost, neke slikovnice nisu imale podatke o tome je li je riječ o domaćoj ili stranoj slikovnici, ime autora/ice ili godinu izdanja pa smo te podatke izostavili iz daljnje analize.

Korištena je metoda analize sadržaja, a analizu su provele dvije istraživačice. Manifestna analiza sadržaja odnosi se na elemente koji su prisutni i lako se mogu točno prebrojiti, dok latentna analiza zahtijeva interpretaciju istraživača koji simboličkim značenjima podataka donosi zaključke o dubljem strukturalnom značenju (Berg, 2001). Kako se u slikovnicama pojavljuje vrlo malo teksta, fokus je istraživanja na kvantitativnoj analizi. Za diskurs analizu odabrana je knjiga Zvonimira Baloga *Sto najzanimanja* (Balog, 1990), koja govori o zanimanjima i usmjerena je na istu čitalačku dob na koju su usmjerene i slikovnice, iako radi veće količine teksta, formalno ne pripada kategoriji slikovnica.

Za kvantitativnu su analizu unaprijed definirane kategorije:

Je li osoba s određenim zanimanjem glavni ili sporedni lik?

Je li osoba s određenim zanimanjem muškog ili ženskog spola?

Ima li osoba s određenim zanimanjem ime?

Spominje li se određeno zanimanje u naslovu?

Koje se karakteristike (u formi pridjeva) pojavljuju uz pojedina zanimanja?

U popis zanimanja nisu uključeni kraljevi, kraljice, princeze, prinčevi kao ni cirkuska zanimanja jer, iako se često pojavljuju u dječjoj literaturi, ne

uklapaju se u ciljeve istraživanja. Ukoliko su se djelatnici određenih zanimanja pojavljivali zbirno (npr. kosci, mornari i sl.) bilježeni su kao jedan lik.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

U uzorku od 100 slikovnica ukupno se pojavljuje 285 likova s određenim zanimanjem. Spominju se 124 različita zanimanja, što je vrlo širok raspon za predškolsku dob. Zanimanja koja se pojavljuju (abecednim redom) složena jesu:

astronom, astronaut, automehaničar, bagerist, balerina, bankar, berač, blagajnica, bolničar/ka, bravar, cječar/ica, časnik, čistač vlakova, čoban, čuvar, detektiv, dimnjačar, dizaličar, domaćica, domaćin/ica, zrakoplova, drvosječa, električar, frizer/ka, general, glazbenik, glumac, graditelj, gradonačelnik/ca, građevinski radnik, inspektor, kapetan, kipař, klobučar, knjižničarka, konduktor, konobar, kontrolor/ka leta, konjušar, kormilar, kosac, krojač, krovopokrivač, kuhar/ica, lektor, ličilac, liječnik/ca, lučki radnik, majstor, medicinska sestra, mehaničar/ka, mesar, mlinar, mljekar, moreplovac, mornar, narednik, nosač, novinar, papučarica, pekar/ica, perač, pijanistica, pilot/supilotkinja, pjesnik, pjevač/ica, policajac, poljoprivrednik/ica, postolar, poštar/ica, pregledač vagona, prirodoslovac, prodavač/ica, prometnik, radnik, ratar, ravnateljica, ribar, rok zvizžda, ronilac, rudar, satnik, skretničar, slastičar, slikar, službenik/ca, smetlar, snimatelj, staklar, stolar, stražar, strojovoda, sudac, svećenik, svirači, šef vatrogasaca, šumar, tajni agent, tajnica, tapetar, tesar, teta u vrtiću, top model, trgovac, učitelj/ica, upravitelj pošte, urar, vatrogasac, veterinarica, violinistica, vlakovoda, vlasnik restorana, voćar, voditelj kviza, voditeljica dnevnika, vozač, vrtlar, zamjenik ravnateljice, zapovjednik broda, zapovjednik stroja, zidar, znanstvenik, zubar/ica, zvonar, željezničar.

Najčešće se od specifičnih zanimanja pojavljuju učitelji/ce (20 puta). Sljedeće zanimanje po frekvenciji pojavljivanja je vozač (17 puta), zatim liječnik/ca (14 puta). Ostala zanimanja pojavljuju se u manjim frekvencijama pa ih nismo posebno izdvajali.

Kad zanimanja podjelimo u nešto šire kategorije, tada su najčešće spominjana radnička i zemljoradnička zanimanja (graditelji, zidari, poljoprivrednici i sl.), i to ukupno 56 puta, tj. 20% od ukupnog broja zanimanja. Na djelatnosti vezane uz promet (kao što su vozači, piloti i sl.), kao i na uslužne djelatnosti (prodavači/ce, pekari/ce i sl.) odnosi se 18% ukupnog broja. Zanimanja iz područja znanosti i obrazovanja (istraživači, učitelji/ce i sl.) spominju se u svega 11%, a medicinska zanimanja (liječnici/ce, zubari/ce) u 9% ukupnog broja. Obrtnička zanimanja (stolar, staklar i sl.) i zaštitna zanimanja (policajac, vojnik, i sl.) čine 8%, a umjetnička zanimanja svega 7% ukupnog broja.

Kao što se moglo pretpostaviti, najčešće se pojavljuju zanimanja koja su djeci vidljiva i s kojima često dolaze u doticaj. Još uvijek se u dječjoj literaturi

mogu pronaći zanimanja koja više ne postoje ili se gase (npr. kondukteri, klobučari, postolari i sl.), a suvremenih zanimanja svega je nekoliko (astronaut, lektor, rok zvijezda, TV-voditelj/ica i sl.). Kao što je u uvodu napomenuto, u suvremenom se svijetu povećava udio zanimanja koja zahtijevaju više obrazovanje, no u slikovnicama i dalje prevladavaju zanimanja s nižom kvalifikacijom. U rasponu od 124 različita zanimanja, 18% čine zanimanja za koja ne treba nikakva kvalifikacija, 52% čine zanimanja za koja je potrebna kvalifikacija ili srednja stručna sprema, a 30% zanimanja s visokom stručnom spremom. Ipak, uzmemo li u obradu svih spomenutih 285 likova, svega 13% likova ima zanimanje za koje je potrebna visoka stručna sprema, 53% likova su sa zanimanjima za koje je potrebna srednja stručna sprema ili kvalifikacija, a 34% čine likovi za čija zanimanja nije potrebno daljnje obrazovanje.

Pogledamo li frekvenciju pojavljivanja muških i ženskih likova, pokazuje se nesrazmjerna dominacija muških likova u odnosu na ženske. To potvrđuje i većina ostalih istraživanja, kao što je već navedeno u uvodu. Ženski su likovi općenito zastupljeni u svega 22% zanimanja, dok muški likovi čine 78% ukupnog broja. Najčešće je zanimanje u kojem se pojavljuju ženski likovi, učiteljica, a nakon toga slijedi medicinska sestra. Najčešće zanimanje muških likova je vozač, a nakon toga liječnik. U svega 15% ukupnih glavnih likova ženski lik određenog zanimanja je i glavni lik (*zemljoradnica, doktorica, papučarica, poštarica, pijanistica, prodavačica, učiteljica, veterinarica, violinistica*), nasuprot 85% muških glavnih likova. (*10 vozača, 6 vatrogasaca, 3 kapetana, 3 pilota, 2 graditelja, 2 poštara, detektiv, doktor, drvosječa, general, glumac, krojač, lektor, majstor, moreplovac, mornar, poljoprivrednik, postolar, radnik, ribar, slikar, smetlar, stolar, svirač, tajni agent, trgovac, zvonar*). Od 8 zanimanja koja uključuju voditeljske pozicije, nalazimo dva ženska lika (*gradonačelnica i ravnateljica*).

Od 285 likova s određenim zanimanjem, 81 (28%) ima ime, primjerice *bagerist Tedi*. Od tog broja, s imenom nalazimo 17 ženskih likova (21%) i 64 muška lika (79%).

Hrvatski je jezik pogodan za promicanje ravnopravnosti spolova na jezičnoj razini jer većinom ima izraze za zanimanja muškog i ženskog roda. U čitavom rasponu od 124 zanimanja ženske i muške inačice zanimanja se pojavljuju svega 18 puta (15%), i to u sljedećim zanimanjima: *bolničar/ medicinska sestra; domaćin/ica zrakoplova; frizer/ka; gradonačelnik/ica; kubar/ica; liječnik/ica; mehaničar/ka; pekar/ica; pilot/supilotkinja; pjevač/ica; poštar/ica; prodavač/ica; službenik/ca; svirač/ica; učitelj/ica; voditelj/ica; zemljoradnik/ zemljoradnica; zubar/ica*.

Zanimljivo je da su zanimanja u kojima dominiraju muškarci češće zastupljena u dječjoj literaturi, iako su u toj dobi djeca više puta okružena ženama. Zanimanja koja su pisana samo u ženskom obliku, npr. *balerina, blagajnica, cvjećarica, frizerka, knjižničarka, papučarica, pijanistica, ravnateljica, tajnica, teta u vrtiću, top model veterinarica* i čine svega 9% ukupnih zanimanja. Drugim riječima, 76% zanimanja pojavljuje se samo u muškom rodu. Slične rezultate

dobila je Baranović (2000) istraživanjem udžbenika hrvatskog jezika: muškarce se četiri puta češće definira zanimanjem koje obavljaju nego žene. Zanimanja muškaraca su raznovrsnija, raspoređena po školskim spremama od najniže do najviše, dok su ženska vrlo jednolika, stereotipna i tek s pokojom suvremenom iznimkom.

ANALIZA DISKURSA

Kako je u slikovnicama tekst vrlo oskudan, likovi obično obavljaju neku radnju, no malo možemo saznati o tipičnim karakteristikama koje se pridaju određenom zanimanju. Nijedno zanimanje ne spominje se u isključivo negativnoj konotaciji; većina je neutralno ili pozitivno konotirana. Ljudi različitih zanimanja prikazani su u tipičnom odijelu i s tipičnim alatima, a najzanimljiviji su za analizu prikazi nastavnika. Većina nastavnika/ca je prikazana s naočalama, uglavnom drže štap kojim pokazuju ploču ili prst u zraku. Iako tekstualno ni jedan lik nije prikazan u negativnom svjetlu, ilustracijom se može poslati poruka koja ima negativnu konotaciju. Tako je, primjerice, istraživanje likova nastavnika u dječjim slikovnicama u SAD-u, pokazalo je da prevladavaju negativne slike; nastavnici/nastavnice su često statični, nespremni na promjenu, neinspirativni i jednodimenzionalni (Sandefur i Moore, 2004), što može utjecati na poželjnost nastavnčkog zanimanja. Primjeri pridjeva koji se pojavljuju uz određena zanimanja s negativnom konotacijom su *strašan kapetan, okrutan sudac, bijesni mornari i strog učitelj*.

Kada je riječ o rodnoj perspektivi, žene su često gramatički i leksički neprimjetne. U slikovnicama, koje su bile predmetom obrade, vrlo su tipične i ne odudarajući od istraživanja koja su provođena do sada (Polić R. i Polić M., 1979) korišteni predvidivi pridjevi i glagoli u opisu i determinaciji muških i ženskih zanimanja. Budući da su sva zanimanja pozitivno vrednovana, karakteristike vezane uz muški diskurs bile su: *brz, dobar, druželjubiv, hrabar, hvaljen, jak, lukav, marljiv, mudar, najbolji, najkvalitetniji, najmudriji, neustrašiv, nježan, okrutan, pažljiv, pošten, prestrašen, snalažljiv, snažan, siguran, spor, strašan, strog, strpljiv, vješt, zaposlen*, dok je ženski diskurs omeđen sljedećim karakteristikama: *dosjetljiva, vedra, vesela, vješta, draga, jako dobra, maštovita, ljubazna*. Leksik kojim se opisuju muška i ženska učiteljska zanimanja nešto je drugačiji, manje rodno diferenciran, a više povezan općim dojmom strogosti, udaljenosti i krutosti.

Za provedbu nešto obuhvatnije analize na jezično plodnijem predlošku, u istraživanje je uključena i ilustrirana knjiga Zvonimira Baloga *Sto najzanimanja (Što ću biti kad odrastem)* u kojoj su u stihu opisana različita zanimanja. Neka su suvremena, neka više ne postoje ili nestaju, a od njih stotinu iz analize su izuzeta zanimanja *dijete, gurman, superman, šampion i razbojnik*, zbog želje da se pretpostavi realni socijalni i radni kontekst. *Birokrat* je ostavljen kao negativna

leksička odrednica dijela semantičkog polja pojma službenik. Zanimljivo je da se među zanimanjima koje navodi Balog ne nalazi ni učitelj ni učiteljica. Frekvencija pojavljivanja različitih muških i ženskih zanimanja ili muških i ženskih inačica istoga zanimanja pokazala je potpunu premoć muških oblika: 87 muških zanimanja (91%) nasuprot 8 ženskih zanimanja (8%) te jedno žensko zanimanje napisano u muškom obliku (fotomodel).

Igrajući se riječima, fotomodel koji kao žena vrši cijeli niz tipskih radnji, postaje fotomodelica. U tom trenutku više ništa ne radi jer fotomodelice samo "leže kao mačke, kao telice" (Balog, 1990, str. 71).

Upravo ovakve igre riječima, kao snažan ludički kreacijski element, tipične su za Balogovu poeziju. Spajajući igru i humor, Balog postiže snažne jezične učinke te se na razini stila malo koji suvremeni hrvatski pisac za djecu može s njime mjeriti. Povremeno se ludički princip vrlo uspješno poveže i sa socijalnom osviješćenošću, apsurd s ekonomskom logikom, ironija s nostalgijom, pa ipak, a osobito stoga što je riječ o poeziji za djecu, sjajna stilska razigranost može otvoriti prostor stvaranju platforme za prihvaćanje postojećih spolnih i rodnih stereotipa, potencijalno stvaranje novih, te za legitimiziranje pogrdnog odnosa prema ženskom rodnom konceptu. U tom se smislu može iščitavati primjer u kojem se u opisu statusno nevažnog i socijano nemoćnog, ali gotovo uvijek pozitivno konotiranog ženskog zanimanja njegovateljice pojavljuje stih "Njegovateljica se može pisati i kao njegova telica" (Balog, 1990, str. 55).

Statusno najniže upravo je žensko zanimanje, i to *zahodska dama*. Najniže muško je *čistač ulica*. Ako pogledamo kojim se leksikom opisuju ova zanimanja, primjećujemo oprečne tonove u njihovim opisima. Zahodska je dama tjeskobna, ona je imala *tvrd* glavu, te je *kriva* što je postala zahodska dama. Ona *teško* hoda i *teško* diše, *keune*, *mrmolja*, "otac (joj je) mater *napustio* radi druge... mama se *opijala od tuge*... ona *natrapala na bjednika* muža..." (Balog, 1990, str. 36-37). Čistač ulica pak ne pokazuje ni tračak tjeskobe, naprotiv, "dok grad čisti, *uživa* u tom" (Balog, 1990, str. 87). Ženski su likovi posve unutar zadanih stereotipa; manekenka je *lijepa*, balerina *laka*, stjuardesa "*pola radnog vremena provodi ispred ogledala*" (Balog, 1990, str. 41), babica *pomaže*, njegovateljica *maži*, *pazi*, pralja je *snažna*, *rumena*, a najviše je od svih unutar stereotipa i predrasuda smještena medicinska sestra čije se zanimanje doslovno svodi na udaju za liječnika. "Medicinska sestra neprekidno/ oko liječnika kruži, / uvijek spremna da ga posluži / Nudi li sestra liječnika cigaretom i kavom... / kad je već vani mrak, / za uzvrat doktor sestri... / ponudi brak." (Balog, 1990, str. 51). Poželjni model budućnosti donosi još jedan stereotip u kojem bi genetski programer mogao paziti da "djevojčice budu *nježne i lijepe*, a oni (dečki, op. aut.) *pažljivi i snažni*" (Balog, 1990, str. 119).

Na leksičkoj se razini mogu oblikovati grupe riječi koje su pozitivno konotirane pa se tako, između ostalog, pojavljuju sljedeće grupe: *zadovoljstvo*,

radost, veselje, smijeh, sreća, grupa lijep, krasan, prekrasan, grupa san, sanjati, snovi, zviježde i grupa *ljubav, zaljubljenost, duša, čežnja* - gotovo isključivo vezane uz opis muških zanimanja. To je još jedan pokazatelj kako i na interpretativnoj razini izbor leksika autora izravno ili neizravno podržava rodne i statusne stereotipe.

ZAKLJUČAK

Dječje slikovnice, u kojima se pojavljuju različita zanimanja, prikazuju svijet u kojem živimo upoznavajući djecu sa sadržajem tih zanimanja, kao i s načinom obavljanja poslova koje određeno zanimanje uključuje. U tome nesrazmjerno, pa i nerealistično, prikazuju žene i muškarce, tako da iz mnogih profesija, koje su dominantno, ali ne isključivo muške, žene posve izostavljaju. U odnosu na stupanj obrazovanja češća su zanimanja za koja nije potrebna visoka stručna sprema ni kvalifikacija, a također su prisutna zanimanja koja su u izumiranju, dok brojna zanimanja suvremenog društva uopće nisu spomenuta. Na taj se način djeci ne prikazuje realistična slika svijeta u kojem žive, odnosno, održavanjem stereotipa u slikovnicama, održava i mehanizam njegova prenošenja i u stvarni život.

Osim izrazite rodne neobjektivnosti u odnosu na omjere stvarnih žena i muškaraca koji participiraju unutar određenih zanimanja, djeci se nerealistična slika svijeta pruža učestalošću pojavljivanja likova te izborom leksika. Sudeći prema slikovnicama, u svijetu ima mnogo više muškaraca nego žena, a oni su pritom važniji i zanimljiviji, kao i ono što čine.

Na taj način slikovnice, kao i drugi mediji, nastavljaju prenositi stereotipe dvojako – time što reflektiraju stvarnost, te što je perpetuiraju.

Važno je napomenuti da je generalizacija ovih rezultata ograničena metodološkim pitanjem relevantnosti uzorka. Prijedlog za daljnja istraživanja je uključiti veći broj slikovnica, vidjeti postoji li razlika u pojavnosti određenih zanimanja i rodnoj stereotipizaciji u slikovnicama starijeg izdanja i suvremenih slikovnica, te postoji li razlika kod domaćih i stranih autora/ica.

LITERATURA

- Anderson, D. A. / Hamilton, M. (2005) "Gender Role Stereotyping of Parents in Childrens Picture Books: The Invisible Father", *Sex Roles*, 52, (3/4), 145-151.
- Ashton, E. (1983) "Measures of Play Behavior: The Influence of Sex Role Stereotyped Childrens Books", *Sex Roles*, 9, (1), 43-47.
- Balog, Z. (2000) *Što ću biti kad odrastem*, Mladost, Zagreb.
- Baranović, B. (2000) "*Slika*" *žene u udžbenicima književnosti*, IDIZ, Zagreb.

- Baranović B., Jugović I., Doolan K. (2008) *Kojega su roda čitanke iz književnosti?*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb.
- Bem, S. (1981) "Gender schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing" *Psychological Review*, 88, 354-364.
- Berg, B. (2001) *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Boston, MA, Allyn and Bacon.
- Crab P.B., Bieslavski D., (1994) "The Social Representation of Material Culture and Gender in Childrens Books", *Sex Roles*, 30, 69-79.
- Diekman, A. B. / Murnen, S. K. (2004) "Learning to be little women and little men: The inequitable gender equality of nonsexist children's literature", *Sex Roles*, 50, (5/6), 373-385.
- Gooden, A. M. / Gooden, M. A. (2001) "Gender Representation in Notable Children's Picture Books: 1995-1999", *Sex Roles*, 45, 89-101.
- Javor R. ur. (2000) *Kakva je knjiga slikovnica: zbornik Knjižnice grada Zagreba*, Zagreb Liben L. S., Bigler R. S., Krogh H. R. (2001) "Pink and Blue Collar Jobs: Children s Judgments of Job Status and Job Aspirations in Relation to Sex of Worker", *Journal of Eksperimental Child Psychology*, 79, 346-363.
- Narahara, M. (1998) *Gender stereotypes in children's books*. Project, Long Beach, CA: University of California.
- Paseka A. (2004) *Udžbenici u Bosni i Hercegovini: kritička analiza, Kako postajemo žene i muškarci – perspektiva subjekta, u Gender perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji*, Fondacija Heinrich Boll, Regionalni ured Sarajevo, Kulturkontakt Austrija, Sarajevo.
- Peračković K. (2007) *Promjene u strukturi zanimanja u Hrvatskoj od 1971. do 2001. – Od ratara do konobara*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.
- Polić, R. (2006) *Ideološka uporaba životinja u udžbenicima*, *Metodički ogledi* 13, (2), 9-41.
- Polić, R. i M., (1979) "Dječji udžbenici o (ne)ravnopravnosti među spolovima", *Žena*, 36, (1), 12-28
- Sandefur S. J. / Moore L. "The "Nuts and Dolts" of Teacher images in childrens picture storybooks: a content analysis", *Education*, 125, (1), 41-55.
- Skok, K. (2006) *Opća informiranost i spolne uloge*, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Trepanier-Street M. L. / Romatovski J. A. (1999) "The Influence of Children s Literature on Gender Role Perceptions: A Reexamination", *Early Childhood Education Journal*, 26, (3), 155-159.
- Witt, S. (1996) "Traditional or androgynous: An analysis to determine gender role orientation of basal readers", *Child Study Journal*, 26, 303-318.

PROFESSIONAL

ABSTRACT

Picture books are an important media through which preschool children acquire basic assumptions of the grown-up world as well as adult occupations. In the 100 picture book samples, different occupations of main and supporting characters were analyzed. We found a relatively wide spectrum of various occupations but predominantly occupations dealing with traffic, regular working class, agricultural occupations, as well as occupations relating to social services.

The huge discrepancy between male and female characters in specific occupations was found, namely, males appear in a much larger number than females whether it be in main or supporting roles. We also found that males appear in a much wider range of different kinds of occupations. Characters who have specific occupations basically prove the gender stereotypes and analysis of language showed how the females were often found grammatically and lexically imperceptible.

KEY WORDS: *children picture books, gender stereotypes, occupations*